

10. *McNamara Horvat E. Redefining Campus: Urban Universities and the Idea of Place / E. McNamara Horvat, K. M. Shaw // New Directions for Higher Education. – 1999. – № 105. – P. 101–107.*
11. *Olds K. Globalizing Higher Education and Research for the Knowledge Economy / K. Olds, S. Robertson // Coursera, 2014. – [Internet-resource]. – Mode of Access : <https://www.coursera.org/course/globalhighered>.*
12. *Valimaa J. Knowledge society discourse and higher education / J. Valimaa, D. Hoffman // High Education. – 2008. – № 56. – P. 265–285.*
13. *Wiewel W. Global Universities and Urban Development / W. Wiewel, D. Perry, N. Terpstra. – New York : Lincoln Institute Press, 2008. – 361 p.*

© Терещуць С. О.

5.3. Болонський процес

Болонський процес (*bologna process*) або болонська реформа за визначенням Європейського освітнього порталу – це міжурядова європейська реформа, що має на меті створення Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) до 2020 року (початковий термін був до 2010 р.).

У Болонській декларації (1999) вказано на необхідність посилення конкурентоспроможності європейських університетів у світі на підставі збереження європейських культурних цінностей:

“Нам слід зосередитися на вирішенні завдання збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти. Життєдатність і ефективність будь-якої цивілізації вимірюється її культурним впливом на інші країни. Ми повинні забезпечити існування такої системи вищої освіти в Європі, яка була б привабливою для всього світу і відповідала б особливостям наших культурних і наукових традицій”¹.

Фундаментальними засадами створення Європейського простору вищої освіти є: 1) взаємовизнання освітніх ступенів і

¹ Болонська декларація (1999).

кваліфікацій, 2) прозорість та зрозумілість дипломів і ступенів через створення спільної триступеневої структури освіти та 3) європейська співпраця у сфері гарантії якості освіти. А тому, Болонську реформу можна розглядати як *сукупність інструментів гармонізації національних освітніх систем* Європи. Введення двоциклового навчання (додипломного та післядипломного) та запровадження системи кредитів на основі Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) складають основні принципи гармонізації різноманітних національних систем.

Важливим у визначенні Болонської реформи є те, що це *міжурядова* реформа. Відповідно, вона має *адміністративний характер*. Останнє означає, що зміни надходять не з середини академічного університетського середовища, а з гори міністерських кабінетів. Адміністративний характер цієї реформи, з одного боку, спрощує запровадження у різні національні системи вищої освіти змін, а з іншого – породжує проблеми їх безпосередньої імплементації.

Умовою вступу до Болонського процесу є факт підписання країною, котра бажає до нього приєднатись, у 1954 році Європейської культурної конвенції¹. Завдяки цій конвенції післявоєнна Європа намагалась об'єднати спільні дії щодо збереження цінностей європейської культури. Підписання певною державою Європейської культурної конвенції є важливим показником її європейської налаштованості, але недостатнім критерієм здатності країни реформувати власну систему вищої освіти у відповідності до стандартів Болонського процесу. Відсутність конкретних вимог щодо вступу до останнього дає можливість бути залученими до Болонського процесу країнам, що мають відмінну історію, різні освітні системи, традиції, світоглядні та ідеологічні уподобання тощо.

Стратегія Європейського простору вищої освіти в глобальному аспекті полягає у тому, що Європейський простір

¹ Підписання у Парижі державами-членами Ради Європи Європейської культурної конвенції у 1954 році зафіксувало намір європейської спільноти подолати стан післявоєнного шоку щодо колективного потенціалу самознищення, котрий продемонструвало людство у практиках тоталітарних режимів ХХ століття.

вищої освіти має бути відкритим до світу, тобто уможливлювати мобільність студентів, дослідників і викладачів, а також сприяти справедливому доступу до якісної вищої освіти. Тому Болонський процес не обмежено лише європейськими країнами¹.

Болонський процес засадничено *принципами європейської освітньої політики*, серед основних можна виділити наступні: 1) принцип свободи руху знань; 2) мобільність студентів та викладачів; 3) принцип якості вищої освіти; 4) принцип взаємозаліку кредитів; 5) принцип трикутника знань; 6) принцип свободи навчання та викладання; 7) багатомовність; 8) навчання впродовж життя; 9) лібералізм тощо.

Соціальний вимір вищої освіти є важливою складовою Болонського процесу. Соціальну складову Болонського процесу зосереджено на забезпеченні рівних можливостей для представників усіх соціальних груп здобувати якісну освіту. Згадка про *соціальний вимір вищої освіти* вперше з'являється у Празькій декларації 2001 року. Значення цього виміру підтверджують наступні декларації: Берлінська (2003), Бергенська (2005), Лондонська (2007) та Львівська (2009). В останній зазначено:

“Завдання для соціального виміру сучасної вищої освіти означила Лондонська декларація 2007 р.: соціальна структура університетів і, в першу чергу, студентства, повинна відображати соціальну структуру суспільства з усім його розмаїттям, включаючи меншин, мігрантів, соціально вразливі та інші групи населення”².

Основна проблема Болонського процесу: суперечність між автономією університету та орієнтацією сучасної вищої освіти на економічні запити суспільства. Адже, якщо основною метою Болонського процесу є приведення у відповідність вищої освіти та практичних потреб суспільства (трикутник знань), то виникають ризики послаблення автономії університету.

¹ У Болонському процесі беруть участь 50 країн.

² Львівське Комюніке (2009).

Болонський процес vs парадигма університету Гумбольдта¹?
Гумбольдтівська парадигма університету: 1) презентує класичний образ університету, 2) захищає навчання та дослідження від прагматичного впливу суспільства. Тоді як Болонська реформа, орієнтуючи вищу освіту на потреби практики, розхитує класичну автономію університету, спонукаючи останній на пошуки нових способів забезпечення власної незалежності.

Головними документами Болонського процесу вважають декларації (Сорбонська декларація, 1998; Болонська декларація, 1999; Будапештсько-Віденська декларація, 2010) та комюніке міжнародних міжурядових конференцій, котрі зазвичай проводять один раз у два роки (Празьке Комюніке, 2001; Берлінське Комюніке, 2003; Бергенське Комюніке, 2005; Лондонське Комюніке, 2007; Льовенське, 2009; Бухарестське Комюніке, 2012; Єреванське Комюніке, 2015).

Болонський процес в Україні. 19 травня 2005 року у норвезькому місті Берген на Конференції міністрів країн Європи Україна приєдналася до Болонського процесу, зобов'язавшись здійснити відповідні зміни у національній системі освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Труднощі, що пов'язані із здійсненням Болонської реформи в українській освіті, обумовлені не лише посттоталітарною специфікою останньої. Не в останню чергу вони обумовлені суперечливими моментами самої Болонської реформи. Одним із ключових таких моментів є виклик автономії університету. Відомо, що саме автономія визначає засадничу ідею університету як феномену європейської культури. Але, якщо для західного університету такий виклик складає серйозну загрозу руйнування власної ідентичності, то для українського – можливість її набуті. Парадоксальність ситуації обумовлена тим, що західний університет попри все різноманіття своїх парадигм, національних форм та культурних умов функціонування має автономію, тоді як

¹ Вільгельм фон Гумбольдт (1767-1835) – німецький вчений, філософ та держаний діяч. Здійснив реформу гімназійної освіти в Пруссії. У 1809 році заснував Берлінський університет.

український університет лише починає її набувати. Ось чому не можна ототожнювати виклики, з якими стикаються в процесі реалізації Болонської реформи західні та українські університети. Для західного університету – це передусім сучасні цивілізаційні виклики, котрі мають глобальний характер. Випробовування на те, чи виявиться університет спроможним подолати ці виклики, а не стати їх жертвою, складають їх основний зміст. Тоді як для українських – це виклики щодо цивілізаційного вибору. Тут основна напруга розгортається між європейською свободою розуму та його авторитарним пригнобленням, що дісталось українській освіті у спадок від тоталітарного минулого.

Питання для самоконтролю:

1. Яке визначення Болонського процесу дає Європейський освітній портал?
2. Про які причини започаткування Болонського процесу йдеться у Болонській декларації (1999)?
3. Які фундаментальні засади створення Європейського простору вищої освіти?
4. У чому особливість характеру здійснення Болонського процесу?
5. Яка основна умова вступу до Болонського процесу?
6. У чому полягає стратегія Європейського простору вищої освіти в глобальному аспекті?
7. У чому полягає соціальний вимір вищої освіти?
8. Які основні принципи європейської освітньої політики?
9. Які документи вважають Головними документами Болонського процесу?
10. У чому полягає основна проблема Болонського процесу?
11. Коли до Болонського процесу приєдналась Україна?
12. У чому полягають труднощі, що пов'язані із здійсненням Болонської реформи в українській освіті?

Рекомендована література:

1. Болонський процес – Європейський освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiques.html>
2. Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.edupolicy.org.ua/files/Magna_Charta_Universitatum.pdf
3. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / за редакцією В. Г. Кременя. Авторський колектив : М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2004. – 384 с.
4. *Андрущенко В.* Вища освіта у пост-болонському просторі (спроба прогностичного аналізу) // *Філософія освіти.* – 2005. – № 2. – С. 6-12.

© Гомілко О. Є.